

***Прокинься, хоч би скільки спала, –
цей сон не твій, ти сон цей вкрала.***

Устер, Швейцарія, вересень 2022 року.

Щовечора, від 20-ї до 22-ї години, я малюю в уяві прийдешній день мого тата. Скільки себе пам'ятаю, я завжди переймався тим, що тато мало спить, тому починаю його день не раніше від дев'ятої ранку – звісно, це за умови, що уклав тата в ліжко до півночі. Я продумую кожну деталь нового татового дня. Творити здивування та захоплення – найважче. «Людина жива доти, доки дивується і захоплюється». Тато сказав про це лише раз, але мені цього достатньо. Раніше, коли тато ходив у гори, я перебував у полоні страху, дивно, що я й тепер відчуваю те саме – відправляючи тата підкоряти чергову вершину. Зараз ми готуємось до сходження на Альпамайю – вершина в Перуанських Андах, 5947 метрів над рівнем моря. Тато так високо ще не піднімався. Іноді сценарій татових подорожей не викликає у мене захвату, бо в ньому відсутні зустрічі з красунями латиноамериканками, африканками, азіатками – які були яскравою прикрасою наших мандрів світом. Це правда, що минуле нас не відпускає: учора я, забувши, що тато має кохану жінку, прописав для нього зустріч із неймовірно вродливою амазонкою (ми її бачили в Джутаї, коли подорожували Амазонкою, вона купувала м'ясо черепахи, а потім пригостила чупа-чупсом мавпочку, я захоплено спостерігав, як мавпочка власноручно звільняє цукерку від обгортки, а тато милувався амазонкою; тоді я вперше почув від тата, що є жінки, споглядання яких дає, можливо, більше задоволення, ніж володіння ними) і тепер мені доведеться все переробляти, бо для красуні-амазонки немає місця поруч із татом. Я дуже сумую за тими днями, які ми зустрічали й проводжали удвох, але мій тато щасливий, а це найголовніше для мене.

Кома

Ганновер, Нижня Саксонія, Німеччина, 8 квітня 2022 року.

Кабінет доктора Свена Бесека, 3-й поверх. Біля відчиненого навстіж вікна стоїть кремезний чоловік років п'ятдесяти п'яти – білі кросівки, сірі джинси, коричневий пасок із синьою пряжкою, добре випрасувана класична сорочка бузкового кольору, він із цікавістю спостерігає за двома хлопчиками років шести, які, вилізши з ногами на дерев'яну лавку, почергово стають навшпиньки. В одного хлопчика синя повітряна кулька, у другого – жовта. Власник жовтої кульки, емоційно говорячи, вказує рукою в бік автобусної зупинки, на що його співрозмовник, заперечливо похитавши головою, тицяє пальцем у свою синю кульку. На мить замислившись, власник жовтої киває на знак згоди й вони обмінюються кульками. Легкий порив весняного вітру підкидає синю кульку вгору, і її щойноспечений господар розгублено змахує руками та широко роззявляє рота, а за мить хапається за шнурок жовтої кульки, який затиснув у руці його товариш, і тягне до себе. Із жестів малих доктор Бесек розуміє, що необачний хлопчик вимагає повернути обмінну кульку, але його опонент упевнено заперечує і вказує на синю кульку, яка стрімко летить увись.

– Darf ich reinkommen? (*Можна увійти?*) – чує доктор Бесек у себе за спиною і здригається.

Далі переклад із німецької.

– Так, заходьте, будь ласка. – Доктор ніяковіє. «Вона ніколи не стукає».

– Добрий день, я Людмила Ліленко. – Вродлива і лицем, і тілом жінка років сорока широко всміхається до доктора, її очі сховані за затемненими окулярами, сіро-синій шарф із дорогої шерсті прикриває голову і шию, чорна шкіряна куртка, картаті штани, чорні черевички на товстих підборах, на плечі темно-синя шкіряна сумка з темно-коричневими ручками, в руці паперовий пакет із написом «Н&М».

– Добрий день! – *«Навіщо вона щоразу називає своє ім'я?»* Доктор Бесек, поклавши праву руку на груди, вклоняється пацієнтці і, розвернувшись до неї спиною, повільно зачинає вікно. Його увага прикута до тих самих хлопчаків, тепер поруч із тим, що не втримав синьої кульки, стоїть упевнена у своїй правді молода жінка у яскравому вбранні, вона, розмахуючи руками, щось сердито каже хлопчикові з жовтою кулькою, напевно, вимагає повернути її синові кульку. *«Цікаво було б почути аргументи цієї матері. Як низько вона готова впасти, щоб захистити інтереси свого сина. Можливо, вона й не падає, бо завжди перебуває внизу».*

Припинивши спостерігати за суперечкою навколо кульки, доктор Бесек береться до роботи.

– Ваша сорочка, докторе, сьогодні добре випрасувана, особливо комір – він нарешті тримає форму. Ви змінили хімчистку?! – Людмила поправляє шарфик.

– Ні, я прасував її власноруч. – Доктор Бесек приймає з рукава сорочки коротку сиву волосину, що впала з його голови, і кидає її на підлогу. – Ніколи раніше цього не робив. Це ви на мене так впливаєте.

– Дякую. – Людмила широко всміхається.

– Це я вам вдячний. – Доктор Бесек намагається роздивитися крізь затемнені окуляри пацієнтки вираз її очей, але марно. *«Чому вона раптом надягла окуляри? Що їй від мене приховувати?»* – Як справи у вашого сина та його батька? Ви вже знаєте, коли вони планують виїхати

з України? – Доктор Бесек указує рукою на велике крісло кольору перестиглого абрикоса. – Сідайте, будь ласка.

– Вони вже у Швейцарії! – радісно повідомляє Людмила, ставить на підлогу паперовий пакет із написом «H&M», сідає у крісло й закидає ногу на ногу. – Я найщасливіша мама у світі!!! – Вона сяє щастям. – Ніколи в житті не почувалась такою щасливою. До цього дня мені здавалося, що найщасливіший день у моєму житті – день народження Марка. – Вона дивиться на свій наручний годинник від «Tissot» – 17:10. – Марк якраз повертається з гімназії додому. Він вступив одразу до четвертого класу гімназії! Він такий молодчинка! Зараз вони швидко поїдять млинців із «Нутокою» і поїдуть на тренування в Айнзідельн.

– Лише млинці?! – осудливо перепитує доктор Бесек.

– Банани, апельсини, фініки, зернятка граната, «Нутока» і млинці, які зроблені з яєць, молока, кокосової стружки, сивороткового протеїну, борошна і смальцю.

– Я й не чув про такі млинці. – Він, підкинувши густі чорні брови, заперечливо хитає головою.

– Роман приділяє багато уваги харчуванню Марка. Він один такий батько на кільканадцять мільйонів.

Доктор Бесек не згодний з твердженням Людмили про особливість Маркового батька, але вирішує прикусити язика. Сівши у своє високе крісло кольору пелюсток соняшника, він напруженим зором удивляється в підбори на черевичках пацієнтки. *«Вона що, навшпиньках ходить? Набійки на підборах і досі як нові».*

– Якись зміни у стосунках із вашим сином відбулися? – Доктор Бесек переводить погляд на шарфик пацієнтки. *«У неї що, немає іншого шарфика, що вона завжди носить лише його? Куртки ж і штани міняє, лише сумка і шарфик ті самі».*

– Ще ні. Я не кваплю подій. Для мене головне, що Марк нарешті у безпеці і щасливий. Я почекаю. Я довше чекала.

- Він хоча б відповідає на ваші меседжі?
- Ні, але я чую, як Марк реагує на деякі мої пропозиції – коли я розмовляю з його татом у Watсапі.
- Це аудіо- чи відеодзвінки?
- Зазвичай відео-, бо я хочу бачити мого синочка.
- То Марк розмовляє з вами?! – Доктор Бесек розгортає записник.
- Ні, не розмовляє. Роман показує мені Марка, коли я прошу про це, але той завжди або затуляє обличчя, або відвертається, або просить тата, щоб той його не показував. Учора, наприклад, Марк натягнув на голову футболку – щоб я не бачила його обличчя. Він поводитьсь, немов мала дитина...
- Якого кольору була футболка?
- «Минулого разу вона казала, що син затулив обличчя білим рушником. Хіба в наш час удома користуються білими рушниками?»
- Зеленого. Яскраво-зелена футболка фірми «Staff», вона на Марка вже мала, але він її досі носить, бо цю футболку купив Тато.
- А чим займався Марк, коли ви розмовляли з його батьком?
- Він сидів за комп'ютером, тепер йому треба багато часу приділяти урокам – щоб далі навчатись у четвертому класі гімназії, бо якщо він не складе іспитів, його залишать у тому ж класі.
- Минулого разу ви казали, що хочете, аби син хоча б вітався з вами.
- Так, я хотіла цього, навіть вимагала, але все марно. Гадаю, коли Марк стане зовсім дорослим, він зрозуміє, як сильно я його люблю, і пробачить мені той вчинок.
- Щоб ви визнали свою провину, думаю, було б значно легше знайти порозуміння з сином, але ви сказали сину і його батькові, що все зробили правильно. Ви справді вважаєте, що правильно вчинили, викликавши поліцію?!

– Так! Тим паче мене підтримала моя мама. І сестра, і чоловік сестри. Всі сказали, що я все зробила як належить.

– Але ж ви завжди твердите, що найважливішим для вас є думка сина. Він же засудив ваш вчинок і саме після того випадку перестав із вами спілкуватись.

– Марк іще зовсім дитина, щоб зрозуміти мене. Коли він виросте, то визнає, що я діяла правильно.

– Ви помиляєтесь, – суворо зауважує доктор Бесек. – Вас не те що власний син ніколи не підтримає, а навіть жодна жінка, що виросла у повноцінній сім'ї, бо викликати поліцію через дрібну сімейну сварку – це погана ідея.

– Ви не жінка, вам мене не зрозуміти, – ображено кидає Людмила.

– Ви вже вирішили, коли поїдете до Швейцарії, щоб побачитися з сином?

– Іще ні. – На коротку мить обличчя Людмили закам'яніло. – Тепер усе так складно...

– Здається мені, що кращої нагоди й бути не може, навіть у фінансовому плані: до кінця травня для українців безкоштовний проїзд, тому було б добре вам поквапитись.

– Гроші не важливі, – заперечливо трусить головою вона, – важливо, що мій син у безпеці й він щасливий, бо поруч із ним його Тато. Ви не уявляєте, як тяжко переживав Марк, коли у 2014 році Роман пішов на війну.

– Тато Марка військовий?!

– Ні, він був добровольцем.

– Добровільно пішов на смерть?! – Доктор Бесек, наморщивши лоба, невпевнено киває, він у край здивований.

– Так.

– Ви тоді ще були разом?

– Так, але чашка вже була тріснута.

– Зазвичай чоловіки не шукають смерті, коли в них усе добре в сім'ї. Рішення чоловіка іти на війну – це насправді проблема з жінкою.

– Ні. – Людмила, зверхньо посміхнувшись, хитає головою. – Не у випадку Романа. Він пішов захищати Батьківщину, а не вирішувати якісь свої проблеми.

– Якби він загинув, то у вас би не було проблем у стосунках із сином? – Доктор Бесек двічі киває головою.

– Можливо. – Вона знижує плечима. – Я навіть іноді думала про таке, але недовго, бо втрата Батька для Марка – це втрата всього його життя. Роман і Марк надто близькі. Щоб це усвідомити, треба бути, як вони. Не намагайтеся зрозуміти. Не можна осягнути те, чого не бачиш чи не відчуваєш. – Сумно усміхнувшись, Людмила спрямовує погляд до вікна.

– Я знаю всі типи стосунків, вони описані у цих книжках. – Доктор Бесек, крутнувшись у кріслі, вказує на високі шафи з літературою. – Насправді все дуже просто. Так само просто, як ремонт автомобіля для автослюсаря, але дуже складно, як, скажімо, для перукаря, музиканта чи кондитера.

– Якби все було так просто, як ви кажете, то ви, докторе, мали б щасливу сім'ю і кохану дружину. – Людмила зневажливо хмикає. – До зустрічі зі мною ви гадали, що коміра сорочки, яку забрали з хімчистки, прасувати не треба, бо ніхто з вашого оточення цього не робить. А це ж найпримітивніше уявлення.

– Вибачте, що наша розмова повернула не в той бік. – Доктор Бесек виглядає присоромленим.

– Це ви тримаєтесь за кермо, докторе. Це вас навчали керувати розмовами з пацієнтами, а ви скерували автомобіль у канаву. – Людмила вказує на вікно, біля якого нещодавно стояв доктор. – Думаю, мені не варто більше до вас приходити, ви абсолютно мене не розумієте – так само, як більшість біженців не розуміє німецької мови. – Вона, похитавши головою, береться за ручки паперового пакета з написом «Н&М», який поставила поруч із кріслом.

– Заждіть. – Доктор Бесек схоплюється з місця. – Допоможіть мені, будь ласка, вас зрозуміти. Ви незвичайна жінка, тому...

– Що? – Людмила заливається голосним сміхом. – Ви гадаєте, що мене можна купити оцією банальністю. Я бачу, що ви таки справді знаєте життя лише з книжок. Ви поставили їх у ці шафи, щоб справляти враження на своїх клієнтів?!

– Ну, для цього також, це один із прийомів. – Доктор Бесек розгублений. *«Заспокойся, отямся. Ніколи раніше тобою не керували клієнти, а тут ти розтанув перед якоюсь далекою від психології жінкою. Вона тільки красива, а не розумна. Розум значно важливіший за красу, тому він завжди перемагає».* – Будь ласка, фрау Ліленко, допоможіть мені вас зрозуміти.

– Ви знаєте, що більшість книжок про війну написали люди, які уявлення не мають, що таке війна?! – Людмила відпускає ручки пакета.

– Так, – погоджується доктор Бесек.

– А ви знаєте, що більшість із тих, хто був на війні, теж так і не зрозуміла, що там відбувалось і чому?

– Ну...

– Багато фактів про війну спотворені особистими проблемами письменників, які вони разом зі своїм оточенням нависили на себе у далекі від війни часи.

– А до чого тут війна? – Доктор Бесек сідає у своє крісло.

– Річ у можливостях вашого мозку, а не в отих усіх книжках і дипломах. – Людмила вказує на дипломи, якими обвішано дві стіни кабінету. – Чому ви не змогли зберегти сім'ю?

– Я багато працював, а...

– Це брехня, докторе. Швидше за все, ви ховалися за роботою чи навчанням від сім'ї. Я вам скажу, чому я не змогла зберегти сім'ю.

– І чому?

– Відчуття провини.

– Перед ким? – Доктор Бесек морщить лоба.

– Перед матір'ю, сестрою, подругами: вони всі самостійно виховували своїх дітей, бо батьки їхніх дітей віддали перевагу іншим жінкам, а про дітей забули. – Людмила тягне руку до окулярів, і в доктора Бесека з'являється надія, що вона їх нарешті зніме. – Оточення. – Поправивши окуляри, Людмила кладе руки на бильця крісла. – Нас формує оточення і воно впливає на наші вчинки. Дитина вже у два роки розмовляє тією мовою, яку чує найчастіше, те саме з поведінкою і мотивами: ми копіюємо дії свого оточення.

– Мені з вами цікаво. Раніше я думав, що...

– Мені стало нудно, тому я заговорила про все це. Поряд із вами я почувалась так, як почувається вільний мандрівник в оточенні людей, які ніколи не виїжджали за межі, встановлені турагентством. Про що мандрівникові, який сам складає маршрут своєї подорожі, говорити з туристами за путівкою?

– Пробачте, що виявився нецікавим для вас, тобто недостатньо досвідченим, але я більше не буду нудним. Ви повинні розповісти мені більше про себе, вашого сина та вашого колишнього чоловіка. Мені це цікаво не лише з професійного погляду. Дасте мені другий шанс?

– Так.

– Що в пакеті? – Доктор з непідробною цікавістю дивиться на пакет із написом «Н&М».

– Це сорочка для Марка. – Людмила дістає з пакета вельветову сорочку чорнильного кольору й показує доктору Бесеку. – Таку сорочку Роман привіз Марку з Парижа. Марк чотири роки її носив – навіть коли вона була вже зовсім коротка. Я подумала, що Марк дуже зрадіє, коли я привезу йому таку сорочку.

– Гадаю, що справа не в самій сорочці, а...

– Я розумію. – Вона акуратно складає одєжину і кладе її назад до пакета. – Коли я привезу Маркові цю сорочку, то підкреслю, що купила її, тому що саме таку колись купив Тато.

– Ви могли б відіслати сорочку посилкою, цей вчинок міг би бути маленьким кроком до прочинення дверей ваших стосунків із Марком.

– Ні, ні, – заперечливо трусить головою Людмила, – а раптом вони ще не наклеїли на поштову скриньку своїх імен. Марк уже пережив такий негативний досвід. У 2018 році ми переїхали в іншу квартиру, і я не наклеїла на поштову скриньку ім'я Марка. – Людмила важко зітхає.

– І що?

– Роман послав Маркові з Японії листівку і та не прийшла. Упевнена, що листівка прибула до Устера, але коли поштар привіз її до нашого будинку й не побачив імені адресата на скриньці, він повернув її на пошту. Швейцарські поштарі діють, як роботи. Марк ходив на пошту, там йому сказали, що не можуть знайти листівки, бо всю повернену кореспонденцію відсилають у Цюрих. Марк був дуже пригнічений, навіть плакав. – Людмила сковтує і опускає голову. – Марк достатньо настраждався: з першого дня війни й до від'їзду з України він спав під столом. Бігати щоразу в протибомбове укриття – це не для Романа та Марка.

– Ви часто думали про їхню смерть?

– Постійно. – Вона здригається і опускає голову. – Я не видалила зі смартфона програму «Тривога», в Німеччині я завжди знала, коли Миколаїв бомбують. Якщо сигнал лунав уночі, я не спала, аж поки побачу, що Роман з'явився в мережі й поставив якийсь знак. Я просила його хоч щось писати, а він казав, щоб я не набридала. Я благала відсилати повідомлення хоча б з однією буквою, і він став слати коми, сказав, що якщо пришле крапку, то це буде кінець. Прочитавши про крапку, я відчула, як усередині все немов захололо, а потім мене знудило. Від того дня я з жахом за-